

Веселин Панайотов
Киев, Украина

АКРОСТИШНИТЕ ПОДПИСИ НА СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ

Апстракт: В статията е направен опит да се анализират подписите на св. Климент Охридски в химнографските му произведения от гледна точка на тяхната информативност и технология. Оформя се мнението, че той е използвал четири типа подписи: гърцизираната форма на името Климент, славянската му форма и комбинация на името с духовния сан - презвитер и епископ.

Тези подписи са осмислени като еволюционна схема, която може да се свърже с творческите етапи на книжовника. Изказана е хипотезата, че в най-ранния период на своята химнографска дейност той се е подписвал с гърцизираната форма на името Климент, в следващия етап с духовното звание презвитер към името, а в последния - с Климент епископ.

От гледна точка на технологията на подписите се откриват интересни похвати: в много от подписите Климент Охридски използва анаграматичен принцип - допълва акростиха на инициалите с поддържащи букви от същата дума или от същия стих, в който се получава смислова пауза (липващ елемент от името или думата въобще). Освен това той разчупва границите на авторската зона и вписва името си в изненадващ ред на песните.

По отношение на откритата технология на подписите е изказано предположението, че тя е характерна не само за творчеството на Климент, но е принципно присъща на православния акростих (славянски, а навярно и на византийския).

Ключови думи: Климент Охридски, химнография, акростих, анаграма

Откритията от последните двадесет години в областта на славянската химнография доказаха, че св. Климент Охридски е един от най-изявените поети на своето време. Навярно все още не са ни известни всичките му поетически творби, но и това, което е вече намерено, е достатъчно за да се направят известни обобщения¹. Ще цитирам две специфични акростихни фрази, които съдържат името на книжовника:

---

¹ Преди двадесет години на Г. Попов не беше известен достатъчен по обем материал за неговата статия - **Попов Г.** Авторските подписи на Климент Охридски. - В: Българистика и българисти. Статии и изследвания. Българистиката в чужбина. Портрети на българисти. 1981-1986. София, 1986, с. 144-147.

1. КЛИМЕНТАС ПАСНИ ПРАД ПРАСНА ХРСТЌВО РОЗСТУ О ТРИПАСНА ОСМОГ²

2. СВЯТ ПОССТИНН ... КЛИМ(ОС)³

Още тук искам да акцентувам върху една особеност, на която изследователите не обръщат достатъчно внимание - реалното изписване на името на Климент. В цитирания на първо място акростих ясно се вижда, че става дума не за формата **Климентга**, а за гръцкия вариант на името - **Климентас**.⁴ Ще напомня, че подобни форми са засвидетелствани от времето на Методиевото заточение в Райхенау и следователно са били официални (а по-точно обикновени) в кръга на Кирил и Методий и на техните ученици⁵. Навярно в този период (най-вече докато Методий е бил жив) рядко са били използвани славянизирани форми на тези имена - Климент, Игнатий, Драган и пр.

Симптоматично е, че в един триод от Синодалната сбирка в ГИМ (№ 319 от XII в. ⁶), в канон за събота сиропустна след имената на Кирил и Методий се чете името **Климисъ**, което или трябва да се възприема като име на друг човек, или да се включи към формите на изписване на името на Климент Охридски. Във втория случай то звучи като гръцка разговорна форма. Този факт е отбелязан от Г. Попов⁷, който обаче не се спира върху този проблем.

Следователно формата **Климентас** не е грешка в акростиха, а негова особеност, която между впрочем се потвърждава и от други случаи на Климентови акростихни текстове. Така е в службата за св. Евтимий Велики по Празничен миней (НБКМ № 113), където съкратеното име на книжовника **Клим** е съпроводено с **-ос**, дадено в реда на ирмосите от 8 и 9 песен или като цяло трябва

---

2 Попов Г., Станчев Кр. Климент Охридски. Живот и творчество. София, 1988, с. 118.

3 Попов Г., Станчев Кр. Климент Охридски. Живот и творчество, с. 170-174.

4 Възможно е тук да се наблюдава някаква интерференция на гръцката форма за генетив мн. ч. и славянската конструкция на акростиха.

5 Срвн. изписването на подобни имена на сътрудниците на Методий - ИГНАТИОС, ДРАГАИС – в книгата на побратимените монаси. За грешка в случая не може да се говори, защото по същия начин те се изписват и с латински букви - Ignatius, Lazarus - **Вашилевски Т.** Двойните имена - светските (кръщелните) и монашеските - на славянските апостоли Константин-Кирил и Методий и въпросът за идентификацията на членовете на манастирското братство, заточени заедно с Методий в Райхенау. - *Palaeobulgarica*, XVI, 1992, 1, 18-25.

6 Горский А., К. *Невоструев*. Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки. Т. 5, Москва, 1869, с. 49

7 Попов Г. Прославата на Кирил и Методий в канона за Събота сиропустна. В: Кирило-Методиевски студии, 3, София, 1986, с. 82. Авторът отбелязва, че това е специфична черта на руските преписи и добавя към Синод. № 319 още преписи на същия тропар - РГАДА, Тип. № 137 и РПБ Ф. I. 680. Фактът, че името присъства само в руски преписи, насочва и към възможността под това име да се разбира известният Климент Смолятич. Тази хипотеза обаче тук няма да е обект на изследване.

да бъде прочетено като **Климос**⁸ = **Климентос**. Разбира се може да се предположи, че тук става дума за случайност, но анализът и на другите подписи на охридския епископ показва същото: в канона за ризата и пояса на Богородица от същия ръкопис на НБКМ (№ 113) стои **Климент + ѿс = Климентас**; в преработката на Евтимиевия канон за празника на св. Йоаким Осоговски е запазено **Климос = Климентос**; в общия канон за отците (по Cod. slav № 37 от Австрийската национална библиотека - Виена) - **Климент–ос**. Следователно в случаите, когато името на Климент Охридски е изписано не с инициал, а с повече букви (заемащи тропарите поне на една песен) то се съпровожда от инициали на два ирмоса, което му придават характерна за гръцката му форма звучение.

С риск да обидя нечии патриотични (или славянски) чувства ще кажа, че подобно назоваване се е осмисляло като израз на висока образованост, а в крайна сметка и на акуратно изписване на собственото име - ясно е, че при кръщението си (или при замонашването си) учениците на Кирил и Методий не са получили славянизирани имена, а имена, отговарящи на византийската култура⁹ и образованост (дори ако в ритуала са участвали солунските братя).

Славянизирването на имената е започнало най-вероятно след пътуването на Кирил и Методий и учениците им до Рим, защото за успеха тяхната мисия е било по-удобно да се представят като славяни, отколкото като гръко-византийци¹⁰. Възможно е това да е станало и след смъртта на Кирило-методиевите ученици, защото “преименуването” (или най-малкото изкривяването) на имената им приживе може и да се е сметнало за обидя (ако не е било

⁸ Същият вариант се открива и в покаяния канон за понеделник (гл. 6 в Октоих, XIV в. Увар № 521, л. 121об-123)

Како не трепещеши дѣше моя шканьнага •

Лютюк испытаник • и грозное соуднице

Ицѣли дѣшоу мою шканьноую • и срѣце ѿзвлєно

Мок съблазни потрѣби • кдина прѣймоуцина млѣрдик,

където последният цитиран стих дапълва инициалния акростих с –осъ или четенето може да бъде **КЛИМось**. Подобни примери цитирам по-нататък в работата.

⁹ Преходен случай на използване на гръцката форма на името със славянска наставка представлява вероятния подпис на Йоанис (Янис) в общия канон за преподобен (по Cod. slav № 37 от Австрийската национална библиотека - Виена), където подписът може да се разчете като: **Иоаннѣз = Їоанис (Ианис)** с наставка –ов. Върху този факт се спирам на друго място.

¹⁰ Разбира се подобно разграничение има условен характер, доколкото славяните са били част от византийското население, но все пак сред славянското общество на Моравия един славянин (назоваван със славянско име) е бил много по-на мястото си, отколкото един византиец (с по гръцки звучащо име). Това би предизвикало по-малко подозрения у папската администрация и католическото духовенство.

умишлено и доброволно направено). Струва ми се обаче, че на варианта за по-късно славянизирани - след времето на кирилOMETИДИЕВИТЕ ученици, се противопоставят фактите от акростишните подписи на Климент Охридски (срв. по-нататък) и следователно процесът е бил започнат още от самите ученици на славянските апостоли.

От казаното дотук може да се направи извода, че в някои от химнографските си творби Климент се е подписал с гръцката форма на своето име, а следователно славянската ритуална поезия е запазила най-старите форми на имената на първите ни книжовници.

* * *

Ще премина към другите начини, по които се подписва св. Климент Охридски.

В общия канон за апостол може да се разчете още един вариант на Климентов подпис, който е съпроводен с духовния сан на книжовника.

Последните тропари на осма и девета песен дават **КЛ**, а девета песен **еп̂п**, което

заедно трябва да се прочете **Кл еп̂п** = “Климент епископ”. На този факт не се обръща внимание и изследователите на практика не прочитат акростиха докрай (цялостно), но той има своето потвърждение и в други текстове. Така например същият подпис и на същото място може да се открие и в службата за Методий, където той е свидетелство за съвместната работа на Кирило-методиевите ученици. Възможно е изписване на духовния сан след името да присъства и в канона за Предтечата (октоих, глас 1, вторник¹¹). Акростихът, който публикува откривателката и изследователката на канона, има някои странности. Ако там се опита да прочетем името като падежна форма - **Климент(а)** (така както е в други канони на книжовника), ще видим, че редът на буквите не отговаря напълно на това предположение. Ясно се четат първите три букви (с уговорката, че думата **егда** е била написана с йотувано Е - **Ѕгда**)¹² - **Клї**, след това липсва буквата **М**

(заменена в **Р**, като целият тропар не предлага логична замяна на инициала). Същото е положението и в девета песен, където трети тропар “не е на мястото си” и отново не дава вариант за четене на начално **Т**¹³, както се предполага от

избора на името **Климент(а)**. Това положение заставя да мислим за други

---

11 *Крашенникова О. А.* Три канона из Октоиха Климента Охридского (Неизвестные страницы древнеславянской гимнографии). - Славяноведение, 2000, 2, с. 37-38.

12 Тук не мога да се съглася с О. Крашенникова, че тропарът е заменен (цит. съч. с. 31). Това в случая не е задължително - много по-вероятно е просто нашата днешна представа за текста да не съвпада с авторвата.

13 Интересно е, че “липсващите” инициали (и тропари) се намират в съседната - седма песен, където са разделени от един “нечетим” инициал. Следователно много по-лесно е да се прочете името Климент в рамките на осма-седма песен (само с един проблемен инициал), отколкото в осма-девета песен, където има два “нечетими” инициала.

възможни варианти, защото мисълта, че текстът е просто повреден не дава никакви преимущества, нито хипотези. Ако възприемем един по-свободен възглед върху текста, че авторът на акростиха се е стремил да предаде не само една дума в своя акростих, а нещо повече, ще се уверим, че тук става дума за съставен подпис¹⁴, включващ името и духовния сан на книжовника - **Климент(а) еѣпа**. Трудността в прочитането на този вариант идва оттам, че втори тропар от седма песен и втори тропар от девета песен са си разменили местата¹⁵ (за логиката на тази размяна ще говорим на друго място). Следователно съществуващия днес акростишен текст гласи: **Климнт еѣпа**, а ако се вземе предвид поддържащото **е** във втори тропар: **Климѣнт еѣпа**. Възприемането на тази хипотеза (която дава смислено четене само с една размяна на тропарите) показва обаче нещо изключително важно - необикновения талант на Климент в създаването на акростишния текст. Той "излъгва очакванията" на много медиевисти и съставя своя подпис в рамките на трите последни песни, нарушавайки последователността на неговото четене. Ако текстът е подписан с титлата епископ, то той трябва да се отнесе към втория (български) период от работата на славянския учител.

Същия случай се наблюдава и в канона за Тивериопулските мъченици, където последните две песни дават имета **Климент е**. = **Климент е(п)к(п)ь**. Отказът на изследователите¹⁶ да прочетат последната буква идва от неразбирането на спецификата на славянския акростих и от многото погрешни представи, които са натрупани за него. Този подпис обаче доказва правилността на по-горните ми разсъждения, защото свързва два факта - прославата на тивериопулските мъченици (Струмица) и епископския подпис на Климент. Естествено е, че в моравския период от неговата дейност акцентът е бил върху светините, свързани с Моравия и Панония, а в българския (след назначението му от княз Борис за духовен глава на Охридската архиепископия) творчеството му се насочва към светините на Македонския край.

Има и по-ранни примери за съставен подпис на Климент - службата за мч. Стефан и Стефан ѹ папа Римски. Освен открития от М. Йовчева съкратен подпис на Климент Охридски (в девета песен) **Клм(а)** може да се посочи и буквената група, която го предхожда **пр**.¹⁷ Възможно е тя да посочва духовния сан

14 **Панайотов В.** Акростишните подписи. (под печат). В тази работа са разгледани теоретичните постановки и терминологията в областта на славянските акростишни подписи.

15 Възможен, но по-труден (респективно по-невероятен) вариант е размяна на останалите тропари.

16 Срв. например - **Vukanovic T. P.** The legend of the martyrs of Tiberiopolis (Strumica). Врашки гласник, кн. VII, Врање, 1971, с. 45-76) цитирам по **Велев И.** Химнографските состави за светите петнаесет тивериополски свещеномаченици. Уште една новооткрита химнографска творба на св. Климент Охридски. - nbs.bg.ac. yu/ с. 3.

17 **Йовчева М.** Старобългарската служба за първомъченик Стефан и Стефан I папа

на книжовника - презвитер. Същата подредба се наблюдава и в канона за мч. Созонт (7 септ.): група **пр**, разпределена в осма песен и **К** в началото на девета¹⁸.

Посочената служба (за мч. Стефан и Стефан I папа Римски) обаче дава възможност да се види една по-сложна система на подписване, която отново доказва изключителното майсторство на българския книжовник. Ако се разгледат началата на тропарите, образуващи подписа, ще се види, че техните начала не участват само с инициалите си, а съдържат и други букви, които съставят името Климент. В традиционния си вид (само инициали) акростихът се гради единствено в първи и трети тропар, от които участват първите букви - **К** и **М**.

К – Крoвь печалнымъ яви сѧ Стефанѧ,

М – Мож грѣховнымъ съблазны.

От втори тропар обаче участват първите две букви - **Ли**, като втората удачно се включва на мястото на пропуснатото поради липса на място **И**. Това се отнася и до четвърти тропар (богородичен) с начало **Юко ты николиже**, който изследователите се колебаят дали да включат към акростиха¹⁹. Той обаче е логично продължение на името и се включва към него с първите букви на първите три думи. За по-голяма яснота ще съставя акростишния подпис по моето четене:

К – Крoвь печалнымъ яви сѧ Стефанѧ,

ЛИ – Ликы бесплътныхъ подвижнѣта•

М – Мож грѣховнымъ съблазны•

Ю – Юко

Н – николиже

Т – ты.

Това изписване на името **Климант/Климѣнт/Климант** показва недвусмислено глаголически протограф, където ятовата гласна и йотуваното **а** се предават по един и същ начин, а по-късният кирилски преписвач е предпочел книжовната норма **яко** (макар понякога в инициален статус да се среща и **Ѣ** – във формата **Ѣко**). В този смисъл три важни черти говорят за ранното възникване на службата за първомъченик Стефан и Стефан I папа Римски: първо, прославата

Римски. - Старобългарска литература, 32, София, 2001, с. 21-44.

18 **Ягич В.** Службные минеи на сентябрь, октябрь, и ноябрь в церковнославянском переводе по русским рукописям 1095-1097 г. Санкт-Петербург, 1886.

19 **Йовчева М.** Старобългарската служба за първомъченик Стефан и Стефан I папа Римски. - Старобългарска литература, 32, 2001, с. 22.

на светец, свързан с римо-католическата църква, второ, написването ѝ на глаголица и трето, духовният сан на Климент - презвитер. Следователно тази служба трябва да е написана след 868 г., когато този ученик на славянските първоапостоли е ръкоположен за свещеник и най-късно до 893 г., когато Климент е ръкоположен за епископ.

Както се вижда този модел **К + Ли** работи и в другите подписи на Климент. Това се отнася до следните текстове: стихирите пред канона за пренасяне на Йоан Златоуст (27 януари), общия канон за пророците²⁰, канон за ризата и пояса на Богородица, канон за Успение Богородично, всеки от които съдържа в първата част на акростишния подпис **К + Ли**. Това става независимо от факта, дали по-нататък и се повтаря от следващия инициал. Това говори за определен авторски маниер и предпочитания на началните думи.

Вторият похват, открит в подписа на Климент Охридски (в службата за мч. Стефан и Стефан I папа Римски) - използването на следващи думи от стиха (тропара), може да се открие и в канона за св. Теодор Тирон, където имаме следния ред:

Крѣпость товѣ на бѣсы дарова влѣка

Лоучю тресолнечнѣю• едно зрѣ въ трѣх бжѣтво•

Избави мѣ пренепорочнаа мысленаго плененїа

Сигурните първи три букви от подписа се поткрепят в последния стих от втората дума **мѣ**, която фонетически може да бъде разчленена на [М+Е+Н] и абсолютно точно допълва името - **КЛИ+мѣ = КЛИ+мен**.²¹ Разбира се за

---

20 Там е демонстриран още един древен вариант на името: **КЪЛИ(ментъ)**, като са използвани по две букви от началото на тропарите.

Къ бѣу прилѣжно сѣте моли сѣ• ѿ вѣдѣ и стрѣтин всѣхъ и недоугъ

Лици пррѣтнн• о тебе чѣтаа прорнцаша• хотѣцю ѿ тебе въсьяти.

Проблем представлява добавянето на групата **ПР(ѣт) – (ПРрѣтнн)** след името по модела на друг подпис на Климент, което може да е указание за неговия духовен сан - *презвитер* и следователно би отнесло текста на канона за пророците към най-ранните произведения на книжовника (до издигането му в епископ). За това обаче засега няма достатъчно факти.

21 И тук след името следва група **ПРЕ (ПРЕнепорочнаа)**, за която важат предположенията от предишния пример. Още по-разширен е вариантът от канона за Успение Богородично, където групата дава четири букви **ПРЪ ѣ – Марик прѣчѣтаа влѣще• избави ны твоими**, са подкрепени от начално **В, И, Т** на следващите думи (общо седем букви от предполагаемата деветбуквена дума), т. е. стихът дава **прѣчѣтит**.

изписване на перфектния подпис “Климент” тук липсва още една буква - **Т**, но като се има предвид, че между времето на създаването на текста и преписа, в който е намерен стоял пет века преписваческа и редакторска намеса, може да се предположи, че тази буква е съществувала в някои от предните варианти на тропара.

Подобен начин на изграждане на подписа присъства и в стихирите пред канона за пренасяне мощите на Йоан Златоуст:

Крилома д̄х̄овныма възлѣтажъ ѿкоже древле Павельъ на высотѣ

Лицѣмъ зрѣмъ бж̄вныѣ славы ѿкоже древле Моисѣ въ Синѣи

Израдна тѣ сл̄нца в̄селенѣи вл̄тъ д̄ховнаѣ

Тук обаче присъства последната буква от името - отново във втората дума след края на инициалния ред на името **КЛИ+Тѣ= КЛИ+Тѣ(Тѣ)**.²²

От казаното дотук е възможно да се изведе едно правило: *когато пространството на песента не е достатъчно да се изпише цялостното име, се използват повече от една буква от първата дума или началата на думи от стихотворния ред на последния инициал*. По отношение на творчеството на св. Климент Охридски трябва да се отбележи и изключителната фреквентност на думата **ликъ/лице** (обикновено в мн. ч.) във втора позиция на акростиха. Може би

Вижда се, че тропарът (първите два стиха) на последния инициал съдържа собствен акростих, включващ края на името на Климент - **Ѧ** – **КЛИМ(-)Ѧ** и предполагаемия му духовен сан:

МѦ – **Марикѣ**

ПРѢ – **прѣчѣтаѣ**

В – **вл̄чце**

И – **избави ны**

Т – **твоими**

Цялостно прочетена анаграмата гласи: **Клим(ент)Ѧ прѣчѣтѣ**.

²² В думата **Израдна** се съдържат още две необходими за изписването на името букви: **Ѧ** и **н**. Анаграматично това изглежда така: **КЛИ•Ѧнтѣ**, като последните четири букви са в необходимата последователност и в състава само на две думи от реда на последния инициал. Липсващото **М** е в състава на първата дума от втори тропар **Лицѣмъ**. Следователно името **КлиѦнтѣ** се съдържа в първите две думи от първи и втори тропар и в първите две думи от трети като анаграматична игра.

това е едно специфическо пристрастие на автора, свързано с теснотата на акростишния ред, където първите две букви на думата отлично пасват с част от името Климент.

* * *

От известните песни, съставлящи Климентовите подписи в акростишни структури, нито една не се повтаря като съдържание - т. е. не можем да открием напълно еднакви тропари, дори напълно еднакви стихове (независимо от неизбежното на практика повторение на начални думи), които да съответстват на повтарящите се в подписите букви от името на книжовника (най-често **к, л, и, м**). Ето някои факти в тази насока. Цитирам началата на тропарите, образуващи подписа на Климент.

Служба за Теодор Тирон - 17 февр Киев Ф. 301, № 365 п/V²³

Крѣпость товѣ на бѣсы дарова влѣка

Лоучю тресолнечнѣю. едино зрѣ въ трѣх бжѣтво.

Иззави ма пренепорочнаа мысленаго плененїа

Канон за Успение Богородично (Мошкова, Турилов²⁴) по Хлудов 156

Коупиноу те дво прообразоваа законодавцоу бѣ в Финан.

Лица твоюго светлостноу шзари ны чѣтаа.

? (Иззави ны прѣчѣтаа. мѣтвами си. жизнь вѣчноу) по Хлуд 166

Марик прѣчѣтаа влѣще. иззави ны твоими мѣлба изъ все беды.

Канон за Евтимий Велики (Попов²⁵) Типогр № 99 = Преработка за Йоаким Осоговски (Попов) НБКМ 113

Крилома на вѣсотоу присно въспарма. пжстѣнаа вса и горы прилѣтаа.

Ложа златозарьна въздрасте ты. горы исплънаа и врьтѣпы.

Издрадьнами лоучами. просиавъ. ако слнѣце трѣвлажене

---

23 *Панайотов В.* Канон за Теодор Тирон от Климент. — В: Глѣбинѣ књиженѣа, Архив за старобългарски извори. II, Шумен, 2004, с. 100-110.

24 *Мошкова Л. В. Турилов А. А.* “Моравскѣе землѣ велеи гражданинѣ” (неизвестная древняя служба первоучителю Мефодию). - Славяноведение, 4, 1998, с. 3-23

25 По-нататѣшните цитирания на текстове от Г. Попов са по книгата *Попов Г., Станчев Кр.* Климент Охридски. Живот и творчество. София, 1988.

Моли рожденааго прѣже вѣкъ. ѿ оца без матере.

Канон за ризата и пояса на Богородица (Попов) НБКМ 113

Кто изречи можетъ тайны твоѣ и похвалити. ѿже въ тѣ всели сѧ
Лицы (!) бесплѣтнии трепенто въ прѣставление твоѣ прѣчѣтаѧ.
Иакоже тѣ древле лѣствица провидѣ стѣжж. ѿже слово ѿче
Мѣрие мѣти безначалнаго бѧ. рода земна поминан. мѣвами
Юствомъ прѣвѣчныи бѣ. из оца безначално рожѣво имы
Не ѿверзи на ѿ твоего лица прѣчѣтаѧ Бѣце. нѣ шкрили мѧ
Тѣж грѣховнѣж ѿжени мѣти бѣиѧ. избавѣши мѣ ѿ грѣхъ и

Канон общ за пророците (Попов) Виена Cod. slav. N 37

Къ боу прилѣжно стѣ моли сѧ. ѿ бѣдъ и стрѣтѣи всѣхъ и недоугъ
Лици пррчѣтѣи. о тебе чѣтаѧ прорицаша. хотѣцю ѿ тебе въсыати

Канон за апостолите общ (Попов) Виена Cod. slav. N 37 ??

Книгами оучими дѣво стѣхъ проркъ. Бѣцю тѣ исповѣдаемъ.
Лоучами твоего свѣта. прчѣтаѧ дѣшо мою. нѣнѣ просвѣти

Стихири пред канона за пренасяне мощите на Йоан Златоуст 27 януари
(Попов) НБКМ № 522 (Кожухаров - Златооустѧго прианесениѣ мощици
по«)

Крилома дѣховныма въздѣтаж. ѿкоже древле Павель. на высотѣ
Лицѣмъ зра бжѣвныѣ. славы. ѿкоже древле Мони. въ Финан
Израдна тѣ слѣнца вѣленѣи. блѣть дѣховнаѧ. въ конциѣ показа

Служба за първомъченик Стефан и Стефан у папа Римски²⁶. ОГНБ № 1/5
Миней

Кровь печалнымъ ѧви сѧ Стефанѣ.

Лици бесплѣтныѣ подвижнѣта. на молитнѣ бѣголаснаѧ

26 *Йовчева М.* Старобългарската служба за първомъченик Стефан и Стефан I папа Римски. - Старобългарска литература, 32, София, 2001, с. 21-44. ОГНБ № 1/5 Миней

Мож грѣховныхъ съблазны • потрѣви ты •

(Яко ты николиже • радованнаа бы^ѣ •)

Покаянен канон понеделник гл. 6 (Октоих, ХѹV в. Увар № 521, л. 121об-123)²⁷

Како не трепещеши дѣше моя вканыаа •

Люток испытаник • и грозное соудище

Ищѣли дѣшоу мою вканыоюю • и ср^аце иззвлено

Мож съблазни потрѣви • кдина прѣймоуциа мл^рдик •

В четвѣрткъ на апостолите, гл. 2, Октоих ²⁸

Къ пр^ѣви ти неищетиѣи поучинѣ •

Любовью тѣ г^ѣ яко висера ч^ѣтна •

Израдна тѣ яви • паче сл^нца просвѣщъ

Мл^гми си г^ѣже • подвижни ап^лы и м^чнкы •

Єдинъ ѿ тр^ѣца въплочь сѣ • изъ дѣвы яко чл^вкъ •

Неищѣлимо имамъ ср^аце и дѣшо •

Тр^ѣци трьсвѣтаѣи • пр^ѣте ап^ле • за насъ помоли сѣ •

Ан^глы и архан^глы • пр^ркы съ ап^лы •

В петкъ на Богородица, гл. 4, Октоих ²⁹

К твоѣи ст^тыни припадаю • оумиленымъ гл^мь •

Лица товѣего образоу кланю сѣ избавлениа просѣ ѿ тебе •

Израдною твою добротоу пр^ѣтамъ тварецъ

Монхъ грѣховъ стра^ѣ • ражени ч^ѣтаа

27 Федоскина Е. С. Покаянный канон Климента Охридского в составе древнеславянского Октоиха. - Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология, 2000, 3, с. 75-83

28 Крашенникова О. А. Три канона из Октоиха Климента Охридского (Неизвестные страницы древнеславянской гимнографии). - Славяноведение, 2000, 2, с. 35-36.

29 Крашенникова О. А. Три канона из Октоиха Климента Охридского (Неизвестные страницы древнеславянской гимнографии). - Славяноведение, 2000, 2, с. 37-38.

Във вторник на Предтечата, гл. 1, Октоих ³⁰

Крoвъ крѣпокъ свѣдынъ тебѣ припадаю крѣтлю.
Лѣнoстью сѧ злѣ погoубль. oумилено ти вопию.
Ѣгда же прити хощѣши. въ славѣ Хѣ.
Радоуи сѧ престоле бни. вѣрнымъ стѣно.

Ѣгда хоцю прѣстати на соудѣ.
Не презри ³¹ мене гыбноуца въ лѣности.
Постави на камени гни дша моѣа плеснѣ.
Англы и арханглы прчѣтаа. всѧ чины бесплотыа.

Служба за Тивериопулските мъченици (Вуканович Т. - Велев И³²)

Къ тои зъчтеть въ мирѣ ваша чюси...
Любовию и вѣрою прѣд областвено...
Изареенаа свѣтила тмоу грѣховноу прогонеще...
Многа прѣмножѣтво ³³ грѣхъ моихъ потрѣбите...
Ѣдиною вжѣтвеноу силоу...
Нов Аврамъ вврѣте се...
Троици прѣсѣтѣни сѣтлне...
Ѣдина къ сноу си како мти...

---

30 Крашенникова О. А. Три канона из Октоиха Климента Охридского (Неизвестные страницы древнеславянской гимнографии). - Славяноведение, 2000, 2, с. 38-40.

31 Тази дума навярно е била в началото на стиха в някаква нетрадиционна синтаксическа последователност и след това е била заменена със съществуващата сега конструкция.

32 Публикацията на Т. П. Вуканович (Vukanovic T. P. The legend of the martyrs of Tiberiopolis (Strumica). Враьски гласник, књ. Vуу, Враье, 1971, с. 45-76) не ми е достъпна в момента, затова цитирам акростиха по цитираната статия на И. Велев.

33 Навярно при публикациите думата е сгрешена (подобни примери могат да се намерят и на други места в текста, но невъзможността да се свери текста с оригинала, изгорял през 1941 г., ни заставя да следваме първата публикация) - може би става дума за фигура

етимологика: Многа прѣмножѣтво.

Фактът на целенасоченото многообразие при изграждането на акростишния подпис у Климент Охридски противоречи на всеобщата медиевистична практика, идваща от методологическата постановка, че за да се установи авторството на анонимно съчинение, трябва да се търсят общи фрагменти от текстове (автоцитати), били те завършени цялости (жанрова форма) или отделни стилистични фигури (срв т. нар. “сетлинна символика” в съчиненията на Климент Охридски). Пример за неефективността на подобен подход е том втори от събраните съчинения на Климент Охридски³⁴, където по подобна методология са включени съчинения на съвсем други автори. На практика всеки втори опит в това отношение завършва с неуспех по простата причина, че подобно повторение не е типично за средновековния модел на мислене, съответно на писане. Авторите с охота и внимание заемат от чужди текстове (предисловията от времето на Златния век са нагледен пример за тази осмислена творческа позиция), но избягват автоцитацията. Това може да се обясни с особената етика на средновековния автор и отношението му към текста (цитирането на собствен текст е прекалена “гордост” - грях, за който Сатанаил отпада от бога). Подобно самоизтъкване е невъзможно за тогавашния книжовник. От друга страна повтарянето на собствените текстове би означавало творческа немощ, което пък самочувствието на автора е отхвърляло³⁵. Както се вижда от съпоставката на горните примери, творчеството на св. Климент Охридски е ярка експликация на изказаните тук постановки.

Примерът с разнообразието на Климентовите подписи се потвърждава и от един друг пример - цикълът за св. Троица в ръкопис от ЦНБ НАНУ³⁶, където авторът, създавайки програмите за акростиха на каноните постъпва по същия начин - създава различни фразови варианти на възвеличаване на св. Троица.

* * *

От казаното дотук могат да се направят няколко предварителни извода, които ще трябва да се проверят и по други (палеографски, филологически, исторически и др.) начини:

1. Съществуват поне три етапа в подписването на Климент Охридски:

Първият период - с гръцката форма на името *Климентос* (*Климос*) / *Климентас*, който би трябвало да отговаря на доримския период на неговото творчество (разбира се не бива да се очаква, че веднага след това или малко преди това книжовникът постепенно е престанал на използва тези форми на името си, но все пак това трябва да е станало около неговото провъзгласяване да презвитер - 868 г.).

Вторият период - с подпис чрез собственото име и духовния сан презвитер. Този период също условно трябва да съпътства творчеството на Климент Охридски от 868 г. до провъзгласяването му за епископ ок. 893 г., т. е. моравският и началото на българския период.

---

34 Климент Охридски. Събрани съчинения. Т. 2, София, 1977.

35 Разбира се възгледите върху творческия акт са исторически променливи, а и обстановката на създаване на конкретен текст би могла да повлияе върху тези модели на поведение.

36 *Панайотов В.* Фрагменти от акростих за св. Троица (под печат).

Третият период - със собствено име и титлата епископ (той трае до края на живота му).

2. Важното значение на тези три типа подписи е в това, че те могат да послужат за **датиращ фактор при изследването на текстовете**, които ги съдържат. Чрез тях бихме могли да подредим в приблизителен хронологичен ред както съчиненията на славянския учител, така и богослужебните сборници, в които са тези съчинения. И пак повтарям - необходимо е детайлно изследване на останалите особености на тези текстове, тъй като границите могат да бъдат условни. Навярно Климент е бил презвитер и преди пътуването до Рим (следователно би могъл да се подписва със своя сан и преди това), а папата само е потвърдил неговия чин, но св. Климент Охридски едва ли е използвал гръцката форма на името си след този церемониал, защото това би означавало демонстриране на връзката с православие (и още повече с Византия).

Трудно се атрибутират към определен период от дейността на светеца текстовете, подписани само с лично име *Климент*, защото това би могло да стане във всеки един от неговите творчески периоди.

3. Съществуват разнообразни формални похвати на подписване в различните творби на Охридския епископ. Те биха могли да се отнесат както към безсъзнателната творческа дейност, така и към умишлената игра със словото. Като имам предвид цялостната практика на създаване на славянските акростишни текстове съм склонен да отнеса тези примери именно към втората възможност - премислена филологическа дейност. Тези похвати могат да се разделят на два основни класа: подпис в състава на акростишната фраза (в началото) и подпис в авторската зона на акростиха (в края), при което се употребяват: пълния подпис на автора, съставния му подпис (име и духовен сан) или съкратена форма (до две букви).

4. От гореизложените факти следва да се уточни, че в много от случаите **неговите подписи (респективно акростихове) не са били разчетени докрай**, както по отношение на самото лично име, така и по отношение на съпътстващата го духовна титла.

5. При изписването на своето име Климент не използва само инициалите на тропарите, и следващите след тях поддържащи букви или началните букви на следващите думи от стиха (най-често първия стих на последния тропар).

6. Подписите на Климент Охридски не се повтарят като съдържание на ниво песен, тропар и стих, което говори както за поетическото умение и самочувствие на автора, така и за един основен принцип на славянския (а защо не и на православно-византийския) акростих - *различие в еднаквостта* (разнообразна тематика - еднообразие на подписа, доколкото той е белег на автора като субект на творчеството).

Към тези наблюдения трябва да се добави и една частна констатация:

7. Общият канон за преподабен в Cod slav 37 (Австрийска национална библиотека - Виена) вероятно не е дело на св. Климент Охридски, а на Йоан (Йоанес)

В заключение може да се каже, че повечето от демонстрираните от Климент Охридски похвати не са нито измислени от него, нито специфична черта на неговата поетика. Те трябва да се разглеждат като общи правила, принципи за изграждане на славянския (византийски) акростих.

Веселин Панајотов

О АКРОСТИХОВАНИМ ПОТПИСИМА СВ. КЛИМЕНТА ОХРИДСКОГ

У тексту је направљен покушај да се анализирају потписи Св. Климента Охридског и његова химнографска дела са тачке гледишта њихове информативности и начина њиховог састављања. Изводи се закључак да је он користио четири типа потписа: грцизиране форме имена Климент, словенску форму и комбинацију имена са духовним чином – презвитер и епископ.

Ти потписи су истумачени у еволуционој схеми, која може да се повеже са стваралачким етапама књижевника. Исказана је хипотеза да се у најранијем периоду своје химнографске делатности он потписивао грцизираном формом имена Климент, у следећој етапи духовним звањем презвитер са именом, а у последњем – Климент епископ.

С тачке гледишта начина потписивања откривају се интересантни аспекти: у многим потписима Климент Охридски користи анаграматичан принцип – допуњава акростих иницијалима с подршком слова исте речи или истог стиха, при чему се добија смисаона пауза (недостајући елемент имена или речи уопште). Осим тога, он кида границе ауторске зоне и уписује своје име у изненађујућем реду песама.

У односу на начин потписивања исказана је претпоставка да је он карактеристичан не само за стваралаштво Климента, већ је принципијално присутан у православном акростиху (словенском, а очигледно и византијском).

